

АКАДЕМИК РАДОЊА ВЕШОВИЋ

УЛОГА "ГОЛООТОЧКИХ ГОДИНА"
У ОРИЈЕНТИСАЊУ ДАНАШЊИЦЕ -
У ПОВЕЗИВАЊУ И
ДЕМИСТИФИКАЦИЈИ ЗБИВАЊА

Поред свега што се зна о "нашој" 1948. години, није сувишно да се упитамо и данас о стварном значењу те године и истине о такозваним "голооточким жртвама". То може да зазвучи чудно, па и сувишно само онима, а којих није сасвим занемарљив број, који сматрају да су сва питања у вези са "Информбиroom" давно исцрпљена, и да ту нема шта више ни да се дода ни да се одузме. Међутим, само стање у коме се налазимо, уже и шире узето, каже нам сасвим друго: "стампедо" догађаја, код нас и у свијету, који, у исти мах, руши и брише све, рекло би се, иза себе и испред себе, кошмарни утисак о тоталној надмоћи свакојаким зала, захтијева брже, стварније, прибирање искустава да би се та већ панична неизвјесност и несигурност превела у јасноћу спознаје, а и у чврстину одлука. Почетке и зачетке таквог преокрета не би требало тражити у метафизици "судбине", у некој тајни "репродуктивне" моћи негативних сила, у нама и око нас, већ у конкретном развоју друштвених ситуација након Другог свјетског рата, особито послјије 1948. године.

Ради се о неопходности стандардног аналитичког метода који "иде" од посљедица ка узроцима и - обратно. Ако смо изложени већ дуго растућем дјелству посљедица од чијих узрока смо, чини се, предуго одвојени, понајприје - намјерно оградањени, још један покушај њиховог повезивања, мислим, не може бити унапријед осуђен на излишност. Зато што управо та чудна одвојеност, та удаљеност посљедица од узрока, ствара утисак о свемоћи негативних друштвених појава, поготово што се тај утисак - заобилажењем и прећуткивањем, које траје деценијама

- плански одржава, у ствари, главни узрок се налази под ембаргом, да би се стање доведено до општег духовног краха, па и физичког, што дуже "сачувало".

Ерупција асоцијација на пресјечене унутрашње и спољашње партијске и идеолошке везе и континуитете, кад је ријеч о голооточким жртвама, најрјечитије указују на њихов вишеструки смисао и значај, па и на "фаталистичку казну", (којој се не види још краја), у ономе што нам се данас дешава. Стога и питања која наслов мог излагања поставља, изазива потребу за новим, "смјелијим" разматрањима ове теме. Једно од њих јесте и ово: Зашто су голооточке истине и њихова литература, упркос својој особености и популарности, остале још привидно, друштвено "полуприхваћене", у већини домаћих, поготово иностраних "медија", осим у нешто већој мјери у Црној Гори?

Посебна улога у поменутиим збивањима припада Титовој личности: да ли промјене у његовом "држању", зависно од "гарнитура" најближих сарадника, мијењају ту улогу у збивањима везаним за 1948. годину? Да ли је он био само вјешт манипулатор људима и догађајима, или недовољно "поткован" марксист, зависан од сугестија "са стране"? Зар непрестана контрола Запада, преко утицајних појединаца из ближе околине, није знак сумње - да би Тито могао у згодној прилици да му "врдне"? Међутим, ако нам овдје мисао оде на Титову "идеологију" изниклу из његове антистаљинистичке догматике, повезану са његовом "идеологијом несврставања", којом је "надахнуо" свјетску организацију такозваног Трећег свијета или "несврстаних" земаља, махом бивших колонија, као и на његову миротворачку улогу у кризним ситуацијама међу блоковима, Титово "врдане" не оставља мјеста илузијама, поготово у свјетлу каснијег "краха комунизма", у чему је Титова улога неоспорна.

Да ли је са побједом над фашизмом наступала и идејна граница те побједи - у самим њеним многим херојима и руководиоцима израслим кроз те битке, који су били можда само антифашисти без неке чвршће теоријске основе и револуционарних видика? Или је 1948. године била пробни камен квалитета - за покрете и појединце? Избиле су на површину прикривене, а битне особине које проистичу из начина везаности, руководства и појединаца, за свој покрет: да ли је ту играо већу улогу утицај личности, или привржености научним принципима. Везани за личности, неизбјежно су прихватили њихову идејну ограниченост или вјерност принципима, али и посљедице, чији се распон креће од ништавног конформизма до голооточког херојства и познатог "краха комунизма".

Питања се и данас гомилају и слажу попут геолошких седимената, да и сама помисао на отпор томе кошмару, личи на утопију. Јер је његов "почетак" давно гурнут у непрозирну маглу неразликовања. Ко може данас тамо да се врати и упита: није ли Стаљинова критика, за

ондашњу побједничку сујету нашег руководства, била исувише изненадна и, стога, прејакo искушење да би то руководство нашло у себи довољно снаге за једно другачије, смјерније, разумније реаговање: да се на једној од најчвршћих тачака у антифашистичком фронту свијета не би појавила "пукотина", кроз коју је, послије 1948. године, почело незадрживо да куља "море" и у "наш брод" ... Или је толика ратна слава за наше руководство била "прејакo пиће": како га је онда "ухватило" и данас га "држи"! Како покидати и размакнути границе и шеме досадашњих размишљања о такозваним голооточким годинама? Да ли је та тема исцрпљена, или је само одгођена "темпирана бомба" нагомиланих проблема, све тежих и све опаснијих?

Може ли се разријешити Гордијев чвор крвавог распада Титове Југославије, свјетског карактера - "српског питања", рата у Босни, стављеног у сам врх свјетских проблема, (братоубилачког, наравно, не "грађанског", како га квалификује домаћа и страна штампа; јер ту ратују - нације и вјере, а не - исти народ подијељен на два "табора", што је неизоставна карактеристика свих грађанских ратова) такозваног - "краха комунизма", ако се при том изостави "почетна инфекција" - "наша" 1948, то јест "раскид" између Тита и Стаљина? Како се овдје пређашњи цјеловити комунист, изгубивши идејни интегритет, извргао у "тоталног" националисту, у своју супротност? Питањима никад краја, а сажетих одговора - ниоткуд, јер су кратки одговори плод идејно савладаног стања, а од тога се овдје поприлично далеко.

Хамлет и овдје пита: "Гдје се скривао тај 'Трун зла', што све племенито биће брише и вуче у сопствену срамоту"? - одговара му лично Маркс, и каже: "Ако је слобода - сазнање нужности, ако је 'нужност' слијепа све док је не појмимо", има ли боље везе за ново "прогледање" и отрежњење, од везе са праузроком овог питања, са 1948. годином?

Ипак, послије толико крупних догађаја који су, откривајући истински карактер оних претходних, извршили прву истинску "ревизију" многих претходних догађаја, то јест официјелних оцјена о њима, послије толико литературе о "нашој" историјској 1948. и литературе настале из пера самих голооточких жртава, која те догађаје другачије освјетљава (особито прво саопштење о жртвама 1948. које је дао лично тадашњи савезни министар унутрашњих послова Александар Ранковић), уз толико других аргумената из спољашње и унутрашње наше политике, није ли насловљена теза ауторова - "проваљивање отворених врата"? Мислим да није, зато што ни толика брда "историјског" материјала нијесу и не морају бити, из много озбиљних разлога, довољна да то свакоме данас буде јасно.

Прошло је готово пет деценија, читав историјски период, крупних збивања и промјена, рођено је у међувремену и школовано толико генерација за које су поменути догађаји тек магловите контуре, остале

"иза" њихових рођења, а "стасавање" контролисано управо тим "новим" појмовником "тоталног антистаљинизма", акумулирано је и пуштено у промет читаво море исконструисаних "теорија" о узроцима наше кризе, да су њима прекривени и стварни узроци 1948. и њихове ланчане растуће посљедице.

Поготово што су тајне о том злочину деценијама најстроже чуване, а истовремено заглашване свјетски бучним, спољним и унутрашњим - активностима - "атракцијама" као и међународним признањима "нашој" страни. Уједињене нације су постале готово искључиво југословенска трибина против "Источне опасности". Ратна слава Титова доживјела је "урнебесну свјетску репризу" са ватрометима. Та наша опијеност отпором "стаљинизму" изградила је "тезу" о двјема нашим историјским побједама: оној над фашизмом 1945. године, и о оној - још знаменитијој - над "стаљинизмом". Тријумф је надовезан на "тријумф". Тек је међународни "звек" рата у Босни извршио притисак да се понеко сјети да је то веза и реприза међународне интервенције у Југославији 1948. године и поновљена ондашња водећа америчка војно-финансијска улога у свему томе.

Шта је била, у ствари, наша 1948. година? - упитао се, прије неколико година и аутор ових редака: те се године налазио на уредничкој дужности у ТАНЈУГ-у који је први емитовао Одговор¹ нашег руководства на декларацију Информбироа. Пишући предговор за књигу стихова *Крици са Голог ојтока* Радосава Сандића, љекара, члана познате револуционарне србијанске породице, дугогодишњег робијаша на Голем отоку, сјетио се утисака из тих дана кад је био ухапшен главни уредник унутрашње службе ТАНЈУГ-а Миливоје Стефановић: чинило се да обрачун са "ИБ-ом", у Београду, на примјер, није трајао више од неколико мјесеци; све је остављало утисак "епизоде", са изгледима на брзи помир; у аплаузима Титу и Стаљину у дворани (Пети конгрес КПЈ) на Топчидеру још се осјећала топлина ратног братства. Сјетио се и чудне заборавности неких руководилица, касније: "нијесу ништа знали за Голи оток". Мада су "наше" главне "стратешке" намјере 1948. године строго чуване у најужем руководећем кругу, мало је било вјероватно да је овим људима то остало сасвим непознато. Зато је написао: Голи оток јесте - тајни државни злочин. И не само то, већ и "тихи" партијски и државни удар. Преко ноћи је извршена ликвидација зачетака унутарпартијске демократије којом се одувјек мјерила и спољашња демократска активност комуниста, сажета у појму - народна демократија.

¹ У ствари Ђиласова "инспирација", састављена, према његовој изјави, ноћ уочи тога састанка.

Критику Стаљина многи су код нас тада схватили добронамјерно, као настављање нормалног, демократског саобраћаја међу комунистичким партијама, а не као "мијешање у унутрашње ствари једне независне земље". Мислили су да је то, поред осталог, и импулс за наше одлучније кораке у изградњи социјализма и оријентацију на домаће богате могућности. Многи су од таквих, као и они који су сугерисали да Тито учествује на састанку ИБ-а у Букурешту, а и они који су гласно симпатисали херојизам сјевернокорејских бораца и борбу Вијетнама, третирани сурово, као "ибеовци".

Ништа "дубину и наглост промјена" након 1948. године не илуструје тако јасно као заокрет у кадровској политици: каријере ратних омладинских руководилаца, ударника са радних акција, хероја посљератног прегалаштва, замрзнута су. Предвиђени за највише функције у партији и у држави, дотадашњи "изабраници" завршили су махом као службеници средњег ранга по општинама, по републичким администрацијама, или, и то само по неки, у савезним службама, а многи - на Голом отоку. На њихова мјеста упале су потпуно друге "физиономије", махом "шарене" биографије и оне из малограђанских средина које су дотле "са стране" ишчекивале "оно треће", то јест интервенцију Запада и повратак краља. Све сљедеће кадровске смјене, ротације, интервенције у партији, држави, посвуда - "гурале" су у истом, "ђиласовско-демократском", практично и идејно, деградирајућем правцу и смислу.

На унутрашњем и спољно-политичком плану то је година прелома и почетка једне опште "негативне дијалектике" - свестрана одступница, идеолошки, војнички, економски и финансијски снажно подржана од стране Запада. У ратом исцрпљеном Совјетском Савезу, и у, од стране Црвене армије, тек ослобођеним земљама, Титов "примјер" побуне, управо због ратне привржености Стаљину и херојства, могао је да буде, и био је - друкчије "изазован". Запад је на то рачунао и није се преварио: такозвани "крах" социјализма и провала националистичког криминала откривају да се та "југословенска инвестиција" Западу вишеструко "исплатила": што није успио Хитлер са нечувено моћном ратном машином - "споља", остварено је "демократски", без испалењеног метка, "изнутра".

Резултати се граниче са ужасима из "научне фантастике": идејна и практична офанзива побједе над фашизмом брзо је заустављена и окренута у супротном смјеру, у смјеру стагнације, буржоазирања, све оштријих унутрашњих конфликта и "отпадништва", дисидентство је "ушло" у свјетску моду. Узимајући све више маха, "идеологија ирационалних интереса" завађала је републике, народе, религије, покрајине, градове - око расподјеле дотација, око основних појмова практичне и хумане ефикасности, око свачега. Позитивна свјетска кретања започета побједом великог Руског октобра 1917. године као и побједу

над фашизмом 1945. године - "западна" стратегија је, оваквим и сличним "триковима" у првом случају јачањем Хитлера и Мусолинија, а у другом јачањем југословенског "антисталинизма" успјела да окрене у супротном правцу: у првом случају - у правцу претварања фашизма у свјетску силу и у изазивача Другог свјетског рата, а у другом, актуелном случају - у правцу рушења социјализма изнутра, преко корумпираних руководилаца у Совјетском Савезу и у источноевропским земљама. Био је то, несумњиво, пут у овај кошмар пред нове подјеле Свијета, у ствари - пред трећи свјетски рат.

Растући резултати револуције у природним наукама, у рађању нових наука, том "преокрету" - убрзаном нашом 1948. годином - дали су гигантске димензије драме са посљедицама које, чини се, није могуће ни пратити, а камоли хуманизовати. Око фашистички усавршеног карактера америчког такозваног "Новог поретка" више се не двоуме ни бивши њени антибољшевички савезници, тачније владе - марионете. Али обрели су се гдје се многи нијесу надали, и не остаје им за сад ништа друго осим да "гунђају" себи у њедра.

"Голооточке године" су, зато, у хегеловском смислу - "супстанцијална истина" која освјетљава чињенице око себе, даје карактер збивањима и посљедицама. Јер чим се одвојимо од 1948. године преплави нас та намјерно "уситњена", збркана слојевитост вишедеценијских збивања, разноврсне "неодређености", нагађања и реформаторска "клизишта". "Револуционарност ствари" не прати револуционисање друштвене свијести. Свијет све више личи на Аугијев митски говедарник који чека херакловски подвиг великог "прочишћавања". И гдје ту да похватамо везе са ритмом "непоновљивог понављања историје", са њеним аналогијама, са новим јакобинцима, Робеспјерима, са новим фејанима, жиродинцима, Наполеонима, термидорима, Фушеима и Тијеима? Ко су ти нови јакобинци, ко су нови Фушеи? - није их већ тешко препознати.

Голооточке "тајне" чекале су најмање седам-осам година док се нијесу јавили први шапати, прије него су освојиле улице и "медије". Прва "гласкања" истине о голооточким страдањима личила су на израњање дављеника: чим узме ваздух, нечија рука га брзо враћа у дубоки мук. За терор над тим жртвама није било никаквих обзира, судских правила и ограничења: ни Црвеног крста, ни Црвеног полумјесеца, ни Црвене помоћи ни Амнестиинтернешела, ни Сороша, поготово не такозване "правне државе". И радозналост било чија и било каква у том правцу могла је бити повод сумњичењу, ухођењу, па и хапшењу.

Марксизам је морао поново да полаже "пријемне испите" пред Кардељевим, у ствари пред Ђиласовим "самоуправљањем" и пред новим армијама испирача мозга. Саркомске ране од 1948. године дуго су скриване дебелим слојевима "новокомпонованог" жаргона, фраза, збивања, све док испод маске са петокраком није провалила строга

чувана истина о великом "превјеравању" и о новом, све отворенијем унутрашњем савезништву са остацима окупације. И саме жртве 1948. су бескрајним мрцварењима, онеспособљаване да схвате пуни значај свога страдања, годинама под тортуром "јављања" и под обавезом достављача и "чуvara тајне" о сопственом страдању.

"Крах" система изнутра од стране његових "неприлежних (националистичких) истомишљеника" ипак је, прије неколико година вулкански избацио на видјело, пакосно "демократизовао", сав набој голооточких суровости, истине много шире и теже од тих страдања. Поменути су многи виновници преко телевизије, са јавних трибина, са новинских страница, у многим књигама и публикацијама. Чинило се, "Голооточка истина" најзад тријумфује. Свакоме ко умије да мисли било је јасно: ко је своју досљедност доказао Исусовим мукама, а ко своју "еластичност" претворио у каријере и у разноврсне личне добити. Грибоједовски речено, и наш "Молчалин" прогласио је идеје Чацког за "сумануте", а обрео се тамо куд није био пошао.²

"Голооточка истина" се ипак прво и најснажније пробила у литератури. Роман *Кад су цвешале ђицке* Драгослава Михајловића био је истовремено књижевни и политички догађај: са репертоара Југословенског драмског позоришта цензура га скида чак уз Титово помињање ауторовог голооточког "жига". У стиховима Радована Зоговића мотиви са Голог отока упоређени су са круговима из Дантеовог "Пакла". Роман Антонија Исаковића *Трен два* прошао је Сцилу и Харибду док је угледао свјетлост дана. Стихови Петра Ђурановића као и многе голооточке исповијести били су - нова литература, откриће новог угла и слоја стварности која је све дотле тињала под "супретом" и још животари под неписаним ембаргом. Недавно су изашла из штампе три обимна тома "Голооточке трилогије" Милинка Стојановића, читава енциклопедија о голооточким страдањима каквих нема ни у нацистичким фабрикама смрти.

С обзиром на то да о "голооточкој" литератури слиједи посебно излагање академика Бабовића, овдје бих само примијетио једну карактеристичну појаву: као на знак нечије, још увијек утицајне, "руке" - "интересантност" голооточких страдања опет је нагло "угашена". Виновнике тог преврата - домаће и иностране, даље развијање ове теме још онеспокојава: могло би да се покаже, с обзиром на опсег садашњих догађаја, да је наша 1948. година зачетница "новог таласа историје". И да, по негативности дијалетике коју је изазвала, не заостаје за 1933. годином, а то је година Хитлеровог освајања власти.

Можда управо због тога још се нико не сјети - "чуда", да наша 1948. није "сама", да она има своју вршњакињу - чувену америчку 1948.

² Личности из драме Грибоједова *Зло од ђаметти*

годину, годину зачетка покрета против "комунистичке субверзије" и за свијет, и за саму Америку, сабласног макартизма, особито моћног од 1951. када је Макарти дошао на чело Сенатског одбора за антиамеричку дјелатност. Главна мета му је била Комунистичка партија Америке, њени најугледнији људи. Због изјаве дате 1949. године - да Влада Америке спрема рат против Совјетског Савеза и земаља социјалистичке демократије, и, самим тим, представља главну пријетњу свјетском миру - генерални секретар КП Америке Јуџин Денис и В. Фостер са десетинама најугледнијих комунистичких функционера били су подвргнути судском процесу. Њихове пресуде на дугогодишње робије, упркос масовних протеста широм Америке, потврдио је Амерички врховни суд управо те, 1951. године.

Не само комунисте, цијелу антифашистичку и прогресивну Америку макартизам је осумњичио и лишио демократске легалности. "Ловостаја" на "црвене вјештице" у америчкој војсци, у државној администрацији, на филму, у литератури, у наукама, у култури, ни данас нема, иако је макартизам убрзо јавно осуђен, а његов "аутор" завршио као алкохоличарска пропалица. Глумачки великан Чарли Чаплин умро је у изгнанству, ни гроб му у Швајцарској није остављен на миру; породица атомиста Розенбергових, осумњичена за предавање тајне о атомској борби Совјетима, спржена је на електричној столици. Та је кампања, веле, утицала да и Хемингвеј, Кастров пријатељ, уз остало - и аутор познатог романа "За ким звона звоне" - дигне руку на себе. Сјенка макартизма и данас је граница стваралачке маште америчких писаца и новинара, учвршћена у свјетски моћним магнатима штампе "ала" Мардок; сличан су "зид" аутоцензуре код нас подигла голооточка страдања у друштвеној клими и стваралаштву уопште.

Јесу ли те двије "вршњакиње-године" наставиле свој свјетски поход, стекле своје нове владе-савезнице и мреже огранака, идејне и финансијске "замајце", сувишно је питање, поготово данас. Јер кад се мало боље погледа, значај тих "година", попут епидемије, "идеолошке сиде", енормно брзо расте; оне су одиста "историјске", али дијаметрално супротно од смисла који им је наше руководство било намијенило; "произведено" је још једно "чудо", веће од свих мефистовских чуда: у наступању такозваног "Новог свјетског поретка" извршена је радикална "исправка" свих Хитлерових грешака, уз саркастично изругивање над његовим некадашњим побједницима, изругивање зачињено и тупим "јубиларењима" неких борачких организација поводом 50-годишњице побједице над фашизмом. Суровијег понижења "дрзника" не памти историја, осим случаја Самуилове македонске војске, ослијепљене послје пораза од стране Византије код Беласице струмичке, 1014. године. Данашњи свеопшти вапај за "битном истином" у агонији опште изгубљености, има сличности и са античким митом о Антеју. Само тамошње одвајање "хероја" од мајке земље, Гее, од које он

стиче непобједивост, овдје замјењује - одаљеност од сопствене реалне, живототворне, научне истине, наравно - помоћу "наше" 1948. г.

За то враћање "клатна историје" у облицима "демократизованог" наци-фашизма, гдје да тражимо почетни "удар", ако не управо тамо, у "голооточким годинама", годинама "непоменицима". Јер, само помињање Информбироа и данас, у многима, буди рефлексе сурове дресуре, враћа "границе допуштенога" у чињењу, у мишљењу, у новинском и литерарном исказу, у затварању срца у савјести за жртве и за истину о 1948. години. У ствари, "нови циклус историје" код нас је поновио крваве босанске карикатуре ондашњих партизанских устанака пред чијим ужасима се данас леде срце и разум цијелог човјечанства.

Јесу ли гору "негацију" заслужили "комунисти" који су, прије више од четири деценије, све што је дотле важило за херојско, револуционарно, хумано, прогласили за "увезену идеологију", за стаљинизам?

И код нас и у СССР-у цинично је враћена 1941. година, али без партизана, без Црвене армије; оне исте која је, бранећи Стаљинград, бранила и европски и свјетски капитализам од његовог до зуба наоружаног "мезимца", Хитлера. Али, овом садашњем његовом "наследнику" стижу у помоћ сумануто моћна средства научне револуције, пред којом планетарни хаос даномице буја, а разум, та ослијепљена Самуилова војска, одвећ споро прибира "вид" и силе. Та "метафизика" је вишеслојном макијавелистиком маскирана, још недовољно објашњена форма агресије, која новом свјетском агресору даје право да се цинично, на ратиштима којима сам "кумује", појави као "тврди миротворац". Такав иморализам америчке владе у међународним односима, енигматична "ауреола" око Титове главе и њему сличних "угледника", криминалне унутрашње и међународне посљедице 1948, чија непредвидљивост пријети подједнако свакој влади и земљи која се нађе на путу незајажљивим интересима свјетског жандарма, чини актуелним познате стихове ренесансног дубровачког пјесника: "Они којих се мнози боје, страх од мнозијех и сами трпе".

Дакле, "Голооточка се истина", у грозничаво опасном нарастању догађаја, у све "пакосно" "уплиће"; стога они које она још с разлогом онеспокојава, свим силама настоје да је што дуже држе у положају илегалне "измишљене приче". И кампање "рехабилитације" су зато брзо "гашене", уз бестидно десна, националистичка, прегруписивања и јачања. Умјесто "голооточке" литературе и идејних пробоја у стваралаштву, које она отвара, поплавиле су нас рехабилитације литературе бивших сарадника окупатора, а и сама макулатура. И да ли је замислив иоле "избистрен поглед" у умјетностима или потпунија прича о нашем посљератном животу без укључења тог пресудног "угла", угла 1948. године?

Како да се ода стварно признање тим херојима "ризика" и жртвама "тоталног" сумњичења - данас, кад се историја "згушњава", "убр-

зава", заоштрава, тражи кратке одговоре на оно неодложно? Одиста - тешко. Због "акумулације" пропуштеног и свјетске динамике "рата у Босни", то ново стање, мислим, високо превазилази све што се до сада зна о "голоотчкој истини", а она је иза свега што се збива у нама и око нас. И само, ако повежемо та два "мрака" - тајни државни злочин 1948. године са мраком јама, срушених градова, "етничких чишћења" у Босни - могуће нам је макар "начети" медијски зид "несазнатљивог", који нам свакодневном хроником, "површином догађаја", упорно држи скривену њихову ону другу, битну страну - историјску везу, идеолошку дубину драме, главни узрок тих ужаса.

Без укључивања "голооточких истина" и стварних, већ "прочитаних" догађаја, све то и данас личи на "оркан судбине", на мистерију, а не на свјетску метастазу друштвеног саркома, на планско, "научно", убризгавање мржње, пред чијим малигним гранањима беспомоћно очајавамо заједно са цијелим згранутим и разгоропађеним човјечанством. Недостатак воље у остацима "старог система" да се придружи плими општег нерасположења против стихије пропадања (и криминала, покуљаног испод "тоге" тог истог система), открива његову сатрулост "наживо", због прекинутог и изневјереног пута побједи последице 1948. године... Рутина вишедеценијског, каријеристичког, безобзирног, "уклапања" у свакојаке "кампање" и "ситуације", оригинална је форма њифтинског самоунакаживања тог система које се "зорно" наставља као општенародна трагедија.

Да завршим. Ово је мој прилог "оцртавању" данашњег оријентационог значаја "голооточких жртава", тог и данас пресудно важног виса и једне изузетно, прометејски чак, динамичне истине, која нас у великој мјери лишава права на ишчуђавања пред догађајима: према ономе што је чињено - за ових готово пола вијека, друго не би било ни логично ни могуће да нам се догађа, осим ово што се дешава. Ваља нам само наћи узроке и поћи од узрока.

Зато, смисао такозваних "голооточких година", без обзира на све познато и попутно, сматрам да стално, са временом и из времена, добија у значењу и значају, ширећи око себе, попут хришћанског мучеништва, све јаснију свијест о неодрживости таквог стања. То је и незаобилазна веза и опомена пред новим "миленијумским прагом" и одлуком: или револуционарна побједа човјечности, или безобзирна, људоморна владавина криминала, чија свјетска премоћ, рекао бих, почиње са нашом 1948. годином.

Ако је тема, можда, била јача од аутора, он се тјешу Чеховом, који је негдје написао: доста је од писца ако добро постави питање. А оно гласи овдје: Можемо ли се ми данас снаћи и "пронаћи" - окренути леђима "голоотчкој истини", то јест брисању те истине из нашег сјећања?